

FELHÍVÁS KERINGŐRE, AVAGY A KÖNYVTÁRI-INFORMÁCIÓS TUDOMÁNYOK A TUDOMÁNYOS MINŐSÍTÉSBN

Rózsa György

MTA Könyvtára

E közlemény kézírata éppen útban volt a szerkesztőségbe, amikor megjelent az MTA központi folyóiratában a Kandida(tor)túra című cikk [1]. A cikk Móra László kandidatúrájának hányattatásait ismerteti, azt a nehéz utat, amelyet a kémia ismert tudománytörténeti kutatójának kellett bejárnia 1982-től, disszertációja benyújtásától annak 1985-ös elfogadásáig. Végül is a könyvtáros-tudománytörténész Móra László elnyerte a kémiai tudomány kandidátusa címet. Hároméves megpróbáltatásának oka: hiába fogadták a szakemberek kedvezően a dolgozatot, nem lehetett elhelyezni a jelenleg érvényes minősítési nomenklatúrában. Hiába hát a sok megnyilatkozás, határozat az interdiszciplináris kutatások jelentőségéről, a tudományos nomenklatúra még nem vagy alig ismeri (el) az ilyen tárgyú dolgozatok kezelését, illetőleg kezelhetőségét. Mindössze néhány évre tekinthet vissza a könyvtári-információs tudományok kezelése is a Tudományos Minősítő Bizottság (a továbbiakban TMB) gyakorlatában. A következőkben erről lesz szó, ennek eddigi tapasztalatairól és a kívánatos továbbfejlesztésről, ezért a "felhívás keringőre".

Terminológiai megfontolások

E cikk címének alcíme (függeléke) lehetett volna "a szakirodalmi informatika és a tudományos minősítés" is. Mivel azonban az "informatika" használata sem a magyar, sem a nemzetközi gyakorlatban nem egyértelmű, talán helyesebb a tágabb "könyvtári-információs tudományok" elnevezés. Ebbe a "szakirodalmi informatika" mint a tudomá-

nyos tájékoztatás szinonimája éppen úgy belefér, mint ahogy a számítógépes technikát alkalmazó szakirodalmi információs tevékenység, illetőleg ennek elméleti kifejtése. És: nem maradnak ki belőle a megfelelő történeti vizsgálódások (könyv-, nyomdászati- és könyvtártörténet, történeti bibliográfia), továbbá a könyvtári-információs munkából levonható tapasztalatok elméleti általánosításai sem (osztályozáselmélet, bibliográfiaelmélet és – a történeti kialakulás sorrendjében – a tudományos tájékoztatás elmélete). Az előbbi mondatokban többször fordult elő az "elmélet", az "elméleti általánosítás", de ez szükségszerű, ha el akarjuk kerülni mind a rossz emlékü csúfolódást a "polcológiáról", mind pedig az ezt részben megtestesítő és parttalan "könyvtártudomány" megjelölést. Mindkettő sokat ártott a szakma elméletének tudománykénti elismerésében. De én sem akarok ártani, sőt, s éppen ezért nem is bocsátkozom további fejtegetésbe a könyvtári-információs tudományok mibenlétéről, technológiájáról. Azt gondolom, hogy a steril, kizárólag elméleti megközelítés helyett célszerűbb a problémakör egyfajta, az elméleti megfontolásokat is figyelembe vevő pragmatikus megközelítés.

Pozitív türehatár

A pragmatikus megközelítés lényege a tudományos minősítés (TMB) pozitív türehatárának alkotó módon való szakmai elfogadása magas színvonalú tudományos dolgozatok által. Ezt látom az egyedül járható útnak, az egyedül elfogadható érvelésnek. És

mivel úgy gondolom, hogy a dolgozatok beszéljenek, az önmagában egyébként érdekes tudomány- (művelődés-) történeti visszatekintést — a “hogyan csináltak könyvtárosból kandidátust” vagy a “könyvtárosok kandidátúratörténetét” — mellőzőm [2]. Ugyancsak mellőzőm a szakmai testületi (Országos Könyvtárügyi Tanács és elágazásai) és tudományos bizottsági rendszert (MTA Könyvtártudományi Bizottsága, MTA I. Osztályának Könyvtártörténeti és Bibliográfiai Munkabizottsága, mely utóbbi elválaszthatatlan *Mezei László* nevéől), amelynek története szintén megírásra vár.

A dolog veleje az, hogy minden akadály ellenére a könyvtárosokból úgy lettek kandidátusok, hogy disszertációjukat valamelyik elfogadott, a TMB nomenklatúrájában szereplő tudomány(ág) kategóriájába sorolták be, sőt olykor kifejezetten úgy is készült a dolgozat, hogy “*nomenklatúraképes*” legyen. Így a könyvtárak tudományos munkatársaiból általában az irodalomtudományok kandidátusa lett (többnyire művelődéstörténeti témával), de akadt néhány történész, horribile dictu közgazdász kandidátus is.

Amit ezzel kapcsolatban érdemes megjegyezni, az már az élet által eldöntött elvi kérdés: “mi legyen a tartalma a könyvtárban folyó tudományos munkának”, “mit kell támogatni kedvezményekkel (kutatónap, alkotószabadság, tanulmányút)”?

A közvetlen könyvtári-információs munkával összefüggő témák vagy a szaktudományi témák (irodalomtörténet, történelem stb.) preferálását tudakoló kérdésre véleményem szerint a válasz nem a vagy-vagy, hanem az *is-is*. Egy saját “háztáji” példával: a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának (a továbbiakban: MTA) keleti gyűjteményében nyilvánvalóan az orientalisztikai téma az elsődleges (iranisztika, ókortudomány stb.). Másutt, mondjuk egy számítástechnikai központban, nyilvánvalóan az informatikai.

És a fenti kérdéssel el is jutottunk napjaink TMB-gyakorlatához.

Esettanulmány szerű bemutatás

Az is a pragmatikus megközelítést szolgálja, hogy a részletes elbeszélés helyett egy *konkrét* kandidátussá válási folyamatot mutatok be. Előljáróban annyit, hogy 1980-ra vált világossá — különösen a TMB irodalomtudományi szakbizottsága, illetőleg az MTA I. Osztálya révén —, hogy valamilyen megoldást kell találni a könyvtári-információs tudományokat művelő disszertánsok helyzetére, akiknek dolgozatai interdiszciplináris jellegük folytán

olykor *évekig vándorolnak* a különböző szakbizottságok között. Így a TMB először még az irodalomtudományi szakbizottság keretében, majd a különleges szakbizottsági jogokkal felruházott ad hoc (alkalmi) bizottság interdiszciplináris összeállításával vélte megoldani a kérdést. Ez a vélekedés eddig mintha kiállta volna a gyakorlat próbáját, mindaddig, amíg jobb megoldás nem kínálkozik. De lássuk a konkrét esetet!

Dr. Benda Mária, az Országos Orvostudományi Könyvtár és Dokumentációs Központ osztályvezetője 1977–78-ban indította el a TMB-nél az aspirantúrán kívüli eljárást a kandidátusi fokozat elnyerésére. Ennek az a módja, hogy a jelölt kész dolgozatot nyújt be a TMB-hez, a TMB az illetékes szakbizottság (itt — lévén *orvosi szakirodalmi informatikáról* szó — ki más lehetett volna illetékes, mint az irodalomtudományi szakbizottság) útján megvizsgáltatja a dolgozatot és a munkahelyi vita jegyzőkönyvét, továbbá a jelentkező tudományos előéletét, és megindítja vagy elutasítja a minősítési eljárást. Pozitív állásfoglalás esetén előírják a vizsgákat (filozófia, nyelv, szakvizsga), kijelölik az opponenseket és a bíráló bizottságot, mely utóbbi a nyilvános vita alapján pontozza a dolgozatot, és döntési javaslatot tesz a TMB-nek. Ez a sematikus eljárási mód.

Benda Mária disszertációja az orvostudományi információ és az orvostudományi szakirodalom-ellátás néhány vonatkozását dolgozta fel. Ennek megfelelően a szakvizsgabizottságban egy orvos kandidátus és — az irodalom-, illetve a közgazdasági tudományok kandidátusa mezében — két könyvtári-információs szakember vett részt. A bíráló bizottságban négyen az orvostudományokat képviselték (az elnök is közülük került ki az “Orvosi Hetilap” főszerkesztőjének személyében), hárman a könyvtári-információs tudományokat. A két opponens (egyben a bizottság tagja) a két tudomány egy-egy kandidátusa volt.

A dolgozat ismertetésére és annak bemutatására, hogy nagyjából milyen igényekkel közelíti meg a TMB a könyvtári-információs tudományok köréből jelentkezők dolgozatait, elég informatívnak gondolom az egyik opponensi vélemény közreadását, amely történetesen a jelen közlemény szerzőjéé [3]:

“Korszerű témaválasztás — tudományos igényű feldolgozás — a gyakorlat számára is útmutató kutatási eredmények, ezzel lehet jellemezni dr. Benda Mária dolgozatát. Az értekezés szinkronban van a kor általános tudományos és társadalomszervezési követelményeivel, hazai vonatkozásban pedig úttörő jellegű.

Korunk egyik jellemzője az egészségügy megnövekedett szerepe a fejlődésben levő országok átalakulásával, a világ népességének növekedésével, az életkor kitolódásával összefüggésben. Ez a megnö-

vekedett szerep egyben gazdaságpolitikai jellegű is, egyik megnyilvánulási formája az egészségügyben dolgozók számának és az egészségügyi kiadásoknak a növekedése.

Hogyan is lehetne ez másként, amikor például Franciaországban olyan helyzet állt elő, hogy az egészségügyi szektorban dolgozók száma (ideszámítva a gyógyszeripart is) 1 millió 200 ezer fő, és meghaladja az agrárszektorban dolgozók számát, ami 1 milliót tesz ki.

Ilyen körülmények között különös figyelemre tarthat igényt minden olyan elképzelés, tervzet, dolgozat, amely az egészségügy egészét, illetve ennek az egésznek egyes főbb vonatkozásait tárgyalja. E vonatkozások körébe tartozik az orvostudományi információ és szakirodalom is.

Dr. Benda Mária dolgozatának magva, mondani-
valója négy blokkban foglalható össze:

1. az orvos-szakirodalmi információ forrásai
2. az orvos-szakirodalmi információ feldolgozása
3. az orvos-szakirodalmi információ használata és szolgáltatásai
4. az orvos-szakirodalmi információ fejlesztési lehetőségei.

A dolgozat egyéb részei vagy *általános adalékok* az információs problematikához, és ily módon csak főlegesen duzzasztják a disszertációt, vagy olyan *speciális adalékok*, mint a magyar orvosi folyóiratok összehasonlító szerkesztéstana a célból, hogy javuljon orvostudományunk külföldi elismertsége, ami ismét csak kiegészítő jellege folytán elűt a fő mondani-
valótól.

Az I. fejezetben a szerző 24 oldalon értekezik az információról és az információs áradatról, mibenlétéről, megítéléséről stb. Ismertet néhány, az információval kapcsolatos nézetet, definíciót, majd maga is definiál, imígyen: »Értekezésemben az 'információ' szót olyan hírnek vagy ismeretnek (kiemelés Benda Máriától) a megjelölésre használom, melynek birtokba vétele csökkenti az ismeretanyagunkban meglévő hiányt vagy bizonytalanságot (entrópiát)«.

A dolgozat címéből és egészéből ugyan egyértelműen kiderül, hogy a tudományosan veretes definíció a *szakirodalmi információt* takarja. Erről van ugyanis végestelen-végig szó, hiszen a II. fejezet címe már valós: »Az informálódás szakirodalmi forrásai.«

Az I. fejezetet vagy egy-két oldalas bevezetővé, vagy más tartalmúvá és cíművé kellene átalakítani; mégpedig pl. »Az orvosi szakirodalom növekedési tendenciája«, és ezt alaposabban tárgyalni. Így a folyóiratok és könyvek számának növekedési tendenciája mellett egy, a Tudományos Minősítő Bizottsághoz benyújtott, a magyar orvosok szakirodalmi

használatáról szóló disszertáció — már csak névbecsülésből is — érinthette volna a kandidátusi és doktori disszertációk számának alakulását. Sőt, néhány disszertáció kézhezvétele, a referenciák jegyzékének áttanulmányozása is szolgált volna eredményekkel.

A II. fejezet ugyancsak — amely a szakirodalmi forrásokról szól — elbírt volna a kandidátusi és doktori disszertáció kategóriáját. Hadd egészítsem ki itt a dolgozat mulasztását. Az Akadémiai Könyvtár kandidátusi és doktori disszertációinak kumulált katalógusa 1953–1975. jan. 31. közötti több mint két évtizedes időszakban 1117 disszertációt ismer. Ezekből 963 kandidátusi és 154 doktori disszertáció. Az 1117 disszertáció 1027 szerzőtől származik (kandidátusokból lesznek a doktorok). Egy disszertációra átlag 10 szerzői ívet számolva, a produktum mintegy 11 000 szerzői ívet tesz ki. Ezzel nem kívánom a mennyiséget a minőséggel összekeverni, mindössze utalni szeretnék egy figyelembe nem vett szakirodalmi forrásra.

Az általam 1. blokknak nevezett, a szakirodalmi információ forrásairól szóló részek, a disszertáció erősségei közé tartoznak. Megalapozottak a dokumentumtipológia és a kapcsolatos forráshasználati szokások elemzése, jóllehet akadnak zavaró momentumok. Nem világos, mi a különbség a 30. old. táblázatában feltüntetett eredeti folyóiratok, szakújságok és a valódi periodikák között. Ugyanezen az oldalon mit jelent az, hogy »Az orvosok maguk leginkább eredeti szakfolyóiratból tájékozódnak. A szakújságokat ritkán olvassák.« Ki olvassa akkor ezt a kiadványfajtát? Ki tartja fent? — Remélhetőleg nem a betegek olvassák.

A folyóiratok fő ismérveinek jellemzése helyes ugyan (34–35. old.), de a hét főismérv mellett nem ártott volna nyolcadiknak megemlíteni, hogy a folyóirat egy-egy testület rangjának valódi vagy vélt kifejezése is; végül kilencediknek azt, hogy a folyóirat üzleti vállalkozás. Vagyis, a tudományos folyóirat nemcsak tudományos, hanem szociológiai és gazdasági jelenség is.

A 36. oldalon egy téves adatra utalok: a Current Contents nem referálólappal, vitathatatlan értékei ellenére sem sorolható az Excerpta Medica kategóriájába.

A továbbiakban eltekintek az ilyen és hasonló részleteket bíráló észrevételektől, mivel ezek érdemben nem érintik a dolgozatot, azonkívül az opponens — a mű remélhető kiadása esetén — nem akarja elvenni a kézirat jövődi lektorának és szerkesztőjének kenyerét.

A magyar orvostudományi folyóiratok jellemzése kapcsán a szerző megállapítja, hogy a folyóiratok 27%-át a külföld számára adjuk ki, »ami nagy nyi-

tottságot jelent». Így igaz. A valódi kérdés azonban a levegőben marad: *szükséges-e* ez a nagy nyitottság? Milyen tudományos, morális vagy gazdasági előnyökkel jár? A szerző nem köteles erre vonatkozó álláspontját kifejteni, viszont mondanivalója akkor csupán technikai adatok közlése színvonalán marad. És hogy az opponenst ne érhesse az a vád, hogy véleményét ő sem közli, anélkül, hogy belemerne a részletekbe, néhány terjesztési és használati adat ismeretében az a benyomása, hogy túzott ez a »nyitottság«.

A dolgozat másik blokkját a szakirodalmi információ feldolgozása adja. A dolgozat III. fejezete foglalkozik ezzel. Túlírt technikai fejezet, elegendő lett volna az általános háttérrel 1–2 oldalon ismertetni és az orvosi szakirodalmi információfeldolgozásra összpontosítani.

Jelentős irodalomismeretről tesz tanúságot a szerző a IV. és V. fejezetben az informatív érték és a hivatkozás-elemzés kapcsán. Értékes elemzést végzett a szerző az Orvosi Hetilap 1975. évfolyama cikkeinek hivatkozási állományáról. Ez a dolgozat egyik *legeredetibb* része, és ebben találjuk az első *elméleti jellegű következtetéseket és általánosításokat* is (99–112. old.). Különös érdekességgel bír az előbbiekkel összefüggésben az, amit a magyar orvosok informáltságáról és a világszínvonalról ír.

Melyek a szerző főbb következtetései?

Az Orvosi Hetilap idézett évfolyamában publikált »400 szerző információi egy részét olyan dokumentumból szerezte, amelyeknek 66–78%-át a világindelexelő, illetve referáló orgánumok feldolgozzák«. Továbbá »... a leggyakrabban hivatkozott 140-et a számunkra legfontosabb szekunder kiadványok: az Index Medicus, az Excerpta Medica és a Current Contents egyidejűleg is feldolgozza. *Az orvostudományi szakirodalom felezési ideje a szerző vizsgálata szerint 7–8 év. A vizsgálat megerősítette, hogy az orvosok számára is a legfontosabb szakirodalmi forrás: a folyóirat. A magyar orvosok világirodalmi tájékozottsága széles körű. »A legalább háromszor hivatkozott folyóiratok 92%-át feldolgozzák a világindelexelő referáló folyóiratok.«*

A szerző az Orvosi Hetilap 1975. évfolyama hivatkozásvizsgálatát mintavételi módszerrel összehasonlítja három külföldi, ugyancsak általános témakörű orvosi hetilappal. Ezek a Časopis Lékarů Českých (Prága), a Polski Tygodnik Lekarski (Varsó) és a Wiener Medizinische Wochenschrift (Bécs).

»Mind a négy folyóirat szerzői legnagyobb részét olyan folyóiratokra hivatkoznak, amelyeket a világindelexelő-referáló folyóiratok feldolgoznak... A folyóiratok használatát a könnyű hozzáférhetőség

erősen befolyásolja, de még ennél is nagyobb szerepet játszik a nyelvtudás... Azok az orvosok, akiknek anyanyelve világnyelv, sokkal kevésbé használnak fel más nyelvű dokumentumokat« (111–112. old.).

A szerző a továbbiakban a Goffmann-féle ún. információs járványelméletet ismerteti, mely szerint matematikai módszerekkel kiszámítható a »teamjárványok« terjedési sebessége, s ha van elegendő adat, előre jelezhető legmagasabb pontja. Szerzőnk szerint a »járványanalízis« alkalmazható beszerzéseknél, a várhatóan jelentős művek kiválasztásában, a szolgáltatások tematikájának várható alakulásában, továbbá a magyar orvosok világirodalmi tájékozottságának vizsgálatára. Ez utóbbival kapcsolatos lényegesebb megállapítása az, hogy az *orvosi újdonságokról szóló közlemények a magyar orvosi irodalomban 4–5 éves késéssel jelennek meg.*

Az általam 3. blokknak nevezhető információ-használati-szolgáltatási részek is gazdagon dokumentáltak, a nemzetközi szakirodalom alapos ismeretéről és alkalmazni tudásáról tanúskodnak.

A szerző 1964 és 1977 közötti négy hazai orvosi szakirodalmi igényfelmérést ismertet, és ezeket nemzetközi összefüggésekbe is elhelyezi. Az igényfelmérési vizsgálatokat kiegészíthetem néhány konkrét adattal a szerző által is jól ismert és használt Science Citation Index gépi adatbázisának az Akadémiai Könyvtár által közvetített hazai szolgáltatásával a biotudományok területén. Részletes adatok rendelkezésre állnak a könyvtár informatikai és tudományelemzési kutató főosztályán.

A kísérleti és térítés nélküli szolgáltatási időszakban a klinikai orvostudományt is magában foglaló élettudományok csoportjában 227 ASCA és 1873 ASCATOPICS rendszerű témafigyelést és 1855 folyóirat tartalomjegyzék-figyelést igényelték. Farmakológiában ezek a számok: 18, 157 és 292. Az élettudományok területén jelenleg mintegy 520, míg a farmakológia területén 50 felhasználó kap rendszeres információt. A klinikai orvostudomány igényadatai: ASCA 127, ASCATOPICS 941, folyóirat-tartalomjegyzék 905. A felhasználók száma mintegy 320. Az élettudományok és a klinikai medicina témafigyelés igénylői mintegy 60%-át teszik ki a természettudományi mágnesszalagok összes használóinak. A mintegy 520 igénylőből az élettudományok és a klinikai orvostudomány területén, a kórházakban, a klinikákon és a rendelőintézetekben működők több mint 300 főt tesznek ki.

Az előzőekben ismertetett adatok nagyjában-egészében egybevágnak a szerző vizsgálataival és következtetéseivel, a magyar orvostársadalom potenciálisan *nagyfokú információs igényéről* tanúskodnak. Ezért messzemenően egyet lehet érteni a szerző által a 4. blokkban, az orvosi szakirodalmi in-

formáció fejlesztési lehetőségeiről, illetve szükségleteiről vázolt képpel. Ez vonatkozik mind a hazai információforrások fejlesztésére, a szervezeti és anyagi-műszaki megerősítésre, a nemzetközi információforgalomba történő fokozott bekapcsolódásra (Medlars, Excerpta Medica, Medinform stb.).

A fejlesztés azonban nemcsak szemlélet és elhatározás, hanem pénzkérdés is. Igen ám, csak hogy éppen azok a világviszonylatban sem a legmódosabbak közé tartozó tárcák, amelyek a munkaerő termelésének és újratermelésének a gazdáit, mint az oktatási és az egészségügyi tárcák, amelyekhez bizvást hozzászámíthatók a kulturálisak is. Egy olyan korban azonban, amelynek egyik legfőbb jellemzője a népszaporulat növekedése (a fejlődő országokban) és az életkor meghosszabbodása (nagyon erősen a fejlett országokban), és amelyben a civilizáció-környezeti ártalmak is rendkívüli mértékben felerősödtek, az egészségügy, valamint az ettől elválaszthatatlan egészségügyi információfejlesztés elsőrendű közügy, társadalomfejlesztési és gazdasági növekedési kérdés is.

Dr. Benda Mária disszertációjának érdeme, hogy a hazai egészségügyi szakirodalmi információszolgáltatás problematikáját sokoldalúan – tudományos apparátussal felszerelten – kutatja, és ennek eredményeként a tudományszervezés és a gyakorlat számára is következtetéseket nyújt a fejlesztéshez. Munkáját, úttörő voltára és tudományos-módszertani érdemeire tekintettel – rövidítések és némi átdolgozás után – *kiadásra javaslom, dr. Benda Máriának pedig a kandidátusi fokozat megítélését.*

A bíráló bizottság a nyilvános vita után az elérhető maximális 18 pontszámból 15-öt adott a jelöltnek (az elérhető pontok 83,4%-át), és a TMB ennek alapján Benda Máriának megítélte a kandidátusi fokozatot (irodalomtudomány).

A bizottság nagyon pozitív véleménye kialakításában a dolgozat új tudományos eredményeinek összefoglalására támaszkodott [4]. Eszerint:

1. Az értekezés legfőbb érdeme, hogy úttörő munkát végzett az orvostudományi informatika terén. Sikeresen alkalmazza az informatika eredményeit és módszereit az orvostudományi szakirodalomban.
2. Az értekezés szinkronban van a kor általános tudományos szervezési követelményeivel.
3. A magyar orvosok informáltsága szintjét összehasonlította a nemzetközi színvonallal, és megállapította, hogy a magyar orvosok információs igénye a kor színvonalán áll. Az új eredmények átvételében a magyar irodalomban megfigyelhető a nemzetközi trendvonalak tükröződése, de néhány év késés tapasztalható.

4. Az "Orvosi Hetilap" elemzése alapján megállapítja, hogy a magyar szerzők információik tekintélyes részét olyan dokumentumokból merítik, amelyek 66–78%-át a világindexelő orgánumok is feldolgozzák.
5. Vizsgálatai bizonyítják, hogy a magyar orvosok számára is a legfontosabb irodalmi forrás a folyóirat. Itt is megmutatkozik, hogy a magyar orvosok nemzetközi szinten használják az irodalmat, mivel a legalább háromszor idézett folyóiratok 92%-át feldolgozzák a világ indexelő, referáló folyóiratai.
6. Az értekezés érdemei közé tartozik a legkorszerűbb módszerek használata, így pl. a D. Goffmann-féle információs járványelmélet alkalmazása.
7. Az értekezés számos eredménye alkalmazható az orvosi tájékoztatási rendszer fejlesztésére.

Az esettanulmány bemutatásából talán elég jól érzékelhető mind a *mérce*, mind az eljárási mód, amivel a kandidátusi fokozat megpályázható, illetőleg elérhető. A hangsúly a mércén van, az eljárási módról jogszabály- és szabályzatgyűjtemény rendelkezik [5].

Fokozatok elnyerése a szakirodalmi informatikai ad hoc bizottság keretében és azon kívül

1980-tól kezdve a TMB a könyvtári-információs tudományok témaköréből feltűnt dolgozatokat, illetve ezek szerzőit a szakirodalmi informatikai alkalmi bizottság illetékességébe utalja. Ezek olyan disszertációk, amelyek témakörükénél fogva legalább két tudományterületet ölelnek fel, s közülük az egyik a szakirodalmi informatika, a másik pedig valamely már "polgárjogot" nyert szaktudomány (kémia, biológia stb.). Bizonyos interdiszciplináris dolgozatok kerülhetnek ugyan az ad hoc bizottság elé is, mégis általában valamelyik hagyományos tudományterület TMB-bizottsága (többnyire az irodalomtudományi szakbizottság) veszi gondjaiba őket. Így például – hogy a legfrissebb példánál maradjak – *Rozsodai Mariann* (MTAK) "Művészi kötetestáblák a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában és ezek könyvtörténeti vonatkozásai" c. dolgozatát az irodalomtudományi szakbizottság kezelte. (Ez is interdiszciplináris munka volt, amit az opponensek személye is jelez: *Csapodi Csaba*, az irodalomtudomány doktora és *H. Takács Mariann*, a művésztörténet doktora – mindketten szoros MTAK-kapcsolattal.) Az irodalomtudományi szakbizottság foglalkozik *Sebestyén György* (MTAK) pályázatával is; aspiránsvezetője *Dán Róbert*, az irodalomtudo-

mány doktora. Értekezésének címe "Nemzetközi integrációs törekvések és ezek akadályai a társadalomtudományi információs rendszerek nyelvi rendszereiben". 1985 júniusában volt munkahelyi vitája Száva-Kováts Endre, az irodalomtudomány kandidátusa elnökletével, aki egyébként az *ad hoc bizottság eljárása* keretében nyerte el a kandidátusi fokozatot. Mivel Sebestyén György dolgozata is szakirodalmi informatikai jellegű, talán nem érdektelen munkahelyi vitájának jegyzőkönyvéből idézni.

"4. A Jelölt minden vonatkozásban megfelelt a TMB által felállított követelményeknek:

- a) a disszertációjában közölt adatok hitelesek;
- b) az abban megfogalmazott eredmények az ő saját eredményei, s ezek közt számos az új eredmény;
- c) a disszertáció a formai feltételeknek eleget tesz;
- d) a disszertáció témája összhangban van a társadalmi és tudományos igényekkel."

Az *ad hoc* bizottság annyiban különbözik a TMB szakbizottságaitól, hogy *interdiszciplináris jellegű* (könyvtárosok, tájékoztatási szakemberek, esetenként kémikusok, biológusok, mezőgazdászok stb. vesznek benne részt), és *tagjai sorából* (16–20 fő) jelöli ki a minősítési eljárás valamennyi fázisához szükséges szakembereket, amellet, hogy ellátja a szokásos szakbizottsági teendőket. Az *ad hoc* bizottságból kerülnek ki az "előopponensek" (javaslatlétel, hogy a jelöltet minősítési eljárásra bocsássák-e), a vizsgabizottság tagjai, a bíráló bizottság és az opponensek. A nyilvános vita után a bíráló bizottság javaslatát az *ad hoc* bizottság bírálja el, és annak javaslata kerül a "nagy-TMB" elé végleges döntésre. Így folyt le az eljárás Kováts Zoltán "Információs rendszerek szervezése és adaptálása. A Veszprémi Vegyipari Egyetem Könyvtárában működő szakirodalmi szolgáltatólánc tapasztalatai és hasznosításának lehetősége más szakterületeken" c. dolgozatának elfogadásáról 1981 decemberében, Herpay Balázsné (Agroinform) "A szakirodalmi tájékoztatás szerepe és jelentősége a kertészet termelésfejlesztésében" c. aspirantúrán kívül benyújtott dolgozatáról (1982), amelynek végkifejletében a jelöltet az *ad hoc* bizottság agrártudományi szakembereinek javaslatára a mezőgazdaság-tudomány kandidátusa fokozattal ismerték el. Ugyancsak az Agroinform munkatársa Billédi Ferencné, aki "A kutatás szakirodalmi információs igényeinek kielégítése integrált tájékoztató rendszerrel az állatorvos-tudomány – állattenyésztés területén" c. disszertációja alapján nyerte el a fokozatot (1985). Az alkalmi bizottság esetenként tesz javaslatot a fokozat megnevezésére. A TMB titkára, Mádl Ferenc 1985. február 15-i levelében úgy foglal állást, hogy a tudományág megnevezése mellett zárójelben legyen a további specifikum jelzése [6].

Folyamatban van Marton János (MTA Biológiai Központ, Szeged) pályázatának eljárása "Az élettudományi folyóirat-szakirodalom tudományometriai vonatkozásai"-ról. Horváth Tibor (OPKM) "A könyvtári információs rendszerek kereső nyelvi elméleteinek összehasonlító vizsgálata" c. dolgozatával készül a fokozatot elnyerni. Sonnevend Péter (OSZK) 1982-ben kezdte meg levelező aspirantúráját "A könyvtári tájékoztatási és dokumentumellátási tevékenység központosított szolgáltatásainak fejlesztése, különös tekintettel a nemzetközi együttműködés lehetőségeire" témakörben (aspiránsvezető e közlemény szerzője).

Volt olyan eset is, amikor azért nem indult meg a minősítési eljárás, mert öt évnél régebbi könyvvel jelentkezett a pályázó, jóllehet annak kvalitását nem vitatták. Máskor a munkahelyi vita hiányzott.

Itt és most

Az elmondottakból, a konkrét esetekből adódnak bizonyos következtetések. Ezekhez még odakíváncoznának a többoldalú levélváltások az MTA, illetve a TMB illetékes vezetőivel, az eszmecserék a könyvtári-információs tudományok szervezete integrálásáról a tudományos minősítés rendszerébe. Egyszer talán érdemes lesz az előzmények elemzésével is foglalkozni, de ez már inkább a tudományvagy a művelődéstörténet szférájába tartozik.

Amire itt és most érdemes jobban odafigyelni: megteremtődtek a feltételek, hogy a könyvtári-információs tudományok, a szakirodalmi informatika, a könyvtartan és a bibliográfia elméleti kérdései a *tudományos minősítés szempontjából kikerüljenek a tudomány gettójából*. Ezt a kikerülést asszimilációs-adaptálódási folyamatnak kell követnie. Ez megindult, vannak kezdeti eredmények [7]. Nem szabad megengedni, hogy ez a folyamat devalválódjék. Kutatásokon alapuló sokoldalú tudományos munkával kell további bizonyítékokat szolgáltatni a könyvtári-információs tudományok életrevalóságáról, alkotás-képességéről. Ez az értelme a "keringőre való felhívásnak".

Jegyzetek

- [1] VÉGH Ferenc: Kandida(tor)túra. = Magyar Tudomány. 10. sz. 1985. p. 759–760.
- [2] Az első könyvtáros kandidátusok életművük alapján kapták meg az "irodalomtudományok kandidátusa" címet az ötvenes években: Köhalmi Béla egyetemi tanár, Varjas Béla, Hajdu Helga és Dezsényi Béla (mindhárman az OSZK vezető munkatársai voltak).

- [3] Opponensi vélemény *dr. Benda Mária* "Az orvostudományi információ és orvostudományi szakirodalom. — A magyar orvosok informáltsága a világ élvonalának orvosi eredményeiről és a külföld ismerete a magyar orvostudományról a szakirodalom tükrében" c. kandidátusi értekezéséről. Kelte: 1980. május 24.
- [4] A jelölt maga is összefoglalta ezeket saját megítélése szerint a "kandidátusi értekezés tézisei"-ben. A tézisek általában négy részből állnak: kutatási célok, alkalmazott kutatási módszerek, a vizsgálatok fontosabb eredményei, az eredmények felhasználhatósága a gyakorlatban. A téziseket saját publikációs jegyzék egészíti ki.
- [5] A tudományos továbbképzés és a tudományos minősítés szabályai. Bp. 1985. Tudományos Minősítő Bizottság. 321 p.
- [6] L. MTAk Ig. irattár 199/85/1.8.
- [7] A könyvtári-információs tudományok, a szakirodalmi informatika integrálódását a minősítési rendszerbe jelzi *Láng Istvánnak*, az MTA (akkori megbízott) főtítkárnak levele *Szabó János* akadémikushoz, a TMB elnökéhez (1985. ápr. 24.). Idézek a levélből: "A szakirodalmi infor-

máció rohamos fejlődése és felhasználása iránt tapasztalt érdeklődés szükségessé teszi, hogy az a gyakorlat és azok a stúdiumok, amelyekből elmélete kinőtt, a TMB tudományos továbbképzését végző kutatóhelyek jegyzékében is megfelelő helyen nyerjen elhelyezést. Ez megfelel a nemzetközi tudományos gyakorlatnak is. Egyes országokban »Library and information science«, máshol »informatika« néven vélt a szakirodalmi informatika elfogadott és minősített tudományos kutatással. A korábbi, 1984-es TMB-jegyzék az irodalomtudományi főszak alá rendelte a »könyvtártudományt« és a »szakirodalmi informatikát«, mely gyűjtőfogalom magában foglalja a könyvtártant és a tudományos bibliográfiát is.

Javasolom, hogy a *szakirodalmi informatika* mint interdiszciplináris téma vagy a társadalomtudományok végén, vagy a jegyzék legvégén helyezkedjék el a következő *intézményi kutatóhelyi* besorolással:

Szakirodalmi informatika (ideértve a könyvtártant és a tudományos bibliográfiát).	Országos Széchényi Könyvtár, ELTE Egyetemi Könyvtár, ELTE Könyvtártudományi Tanszék, MTA Könyvtár."
---	---

RÓZSA György: Felhívás keringőre, avagy a könyvtári-információs tudományok a tudományos minősítésben

A szerző példákon mutatja be, hogy a 80-as évek elejétől könyvtári-információs tudományi témájú dolgozatok alapján is lehet kandidátusi címet szerezni, ami annak a következménye, hogy a tudományos minősítés rendszerében nagyobb hajlam van az interdiszciplináris témák értékelésére és elfogadására. E téren különösen a Tudományos Minősítő Bizottság irodalomtudományi szakbizottsága és az ún. szakirodalmi informatikai ad hoc bizottság szerzett érdemeket. A könyvtári-információs gyakorlat magas szintű általánosítására képes könyvtárosok és informatikusok számára ez mindenképpen "felhívás keringőre", amivel élni kell.

РОЖА, ДЬ.: „Приглашение на вальс“ или библиотечно-информационная наука в научной аттестации

Автор статьи приводит примеры того, что с начала 80-х годов на материале научных работ по библиотечно-информационной тематике тоже можно защитить кандидатскую диссертацию. Это является результатом того,

RÓZSA, Gy.: On the scientific qualification of library and information scientists — A challenge

Examples are shown that from the beginning of the 80s, scientific degrees (candidate degree) can be achieved for presenting theses in library and information science, as a consequence of an increased inclination for the evaluation and acceptance of interdisciplinary subjects in the scientific qualification system. In this respect, the literature subcommittee of the official Scientific Qualification Committee and the so-called ad-hoc committee for special literature information have rendered good services. For librarians and information scientists capable of high-level generalisation of library and information practice this fact should present itself as a challenge that should be utilised.

RÓZSA Gy.: "Aufforderung zum Tanze", oder die wissenschaftliche Qualifizierung auf dem Gebiete der Bibliotheks-Informations-Wissenschaften

Der Autor zeigt anhand von Beispielen, dass seit Anfang der 80-er Jahre aufgrund von wissenschaftli-

что в настоящее время в системе научной аттестации все больше ощущается оценка и принятие интердисциплинарных тем. С этой стороны больше всего заслуг имеют научно-литературная подкомиссия Высшей аттестационной комиссии и временная комиссия по научно-технической информации. Для библиотекарей, способных на высоком уровне обобщить библиотечно-информационную практику, это непременно является „приглашением на вальс“, чем следует воспользоваться.

* * *

chen Arbeiten auch auf dem Gebiete der Bibliotheks-Informations-Wissenschaften der akademische Grad eines Kandidaten erworben werden kann, da im System der wissenschaftlichen Qualifizierung die Bewertung und Akzeptierung von interdisziplinären Themen möglich ist. Dies ist vorallem dem Fachkomitee für Literaturwissenschaften des Qualifizierungskomitees der Ungarischen Akademie der Wissenschaften und dem sogenannten adhoc Komitee für fachliterarische Informatik zu verdanken. Für Bibliothekare und Informatiker, die dazu fähig sind, allgemeine Gesetzmäßigkeiten für die Bibliotheks-Informations-Praxis auf hohem Niveau festzulegen, ist dies unbedingt ein „Aufruf zum Tanze“, dem Folge geleistet werden muss.

* * *

Az OCLC mikroszámítógépes programok cseréjét kezdi el

Az OCLC (Ohio College Library Center) új akciója az OMPX (OCLC Microcomputer Program Exchange), amelynek keretében gyűjtik és terjesztik a közérdeklődésre számot tartó könyvtári programokat. Ezekről katalógus készül, amely a szerzők számára szükséges tudnivalókat is közli.

Az OMPX választéka háromféle anyag: IBM PC és M300 mikroszámítógépek felhasználói által beküldött programok BASIC vagy más nyelven, parancsfájlok és felhasználási minták a kereskedelemben kapható programokhoz, amilyenek pl. a VisiCalc, a Lotus 1-2-3 és a dBASE II, végül adattárak, mint pl. könyvtáros iskolák vagy folyóiratok címjegyzékei stb. Az OMPX anyagai térítésmentesen kaphatók, ill. átmásolhatók. Egyes másolások után a felhasználótól megkövetelik, hogy ha a programot hasznosítani tudja, akkor fizessen — 15 és 75 dollár közötti összeget — a szerzőnek.

Az OMPX a LIS/PX utóda (Library and Information Services Program Exchange), és jelenleg az OMPX-től szerezhetők be azok a lemezek is, amelyeket korábban az University of Arizona Graduate Library School terjesztett.

/Advanced Technology/ Libraries, 13.köt. 11.sz. 1984. p.6./

(id. Dezső László)

Bibliotheca Shakespeariana — mikrofilmlapon

A Pergamon Press szerződést kötött a Tokióban működő Maruzen céggel, amely szerint mikrofilmlapon összeállítanak egy Bibliotheca Shakespeariana nevű kollekción, amely mindazt az írást foglalja magában, ami Shakespeare-ről, műveiről, életéről és koráról íródott. Mivel ezeknek egy jelentős hányada ritkaságszámú, és a világon csak néhány könyvtárban található meg, a japán kutatók számára eddig úgyszólván elérhetetlenek voltak. 1988-ra a mikrokiadvány révén Japánban is hozzáférhetőkké válnak.

A vállalkozás keretében több mint 3000 mű teljes szövegét adják ki (kb. 1 millió oldal) 10 ezer mikrofilmlapon.

/Information Retrieval and Library Automation, 20.köt. 5.sz. 1984. p.3. Advanced Technology/ Libraries, 13.köt. 11.sz. 1984. p.2—3./

(id. Dezső László)